

Неля КИНАХ,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВІППО);
Людмила ПЛАХОТНА,
старший викладач кафедри педагогіки та психології ВІППО;
Людмила ЛУКАШ,
заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗЗСО «Луцький ліцей № 23 Луцької міської ради»

Підготовка особистості до успішної життєдіяльності шляхом конструювання інноваційного освітнього процесу

Розглянуто проблему підготовки особи до успішної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства, що швидко змінюється. Обґрунтовано актуальність конструювання інноваційного освітнього процесу, спрямованого на формування ключових компетентностей, необхідних для досягнення успіху в особистісному та професійному житті. Визначено основні принципи та напрями модернізації освітнього процесу, серед яких: індивідуалізація навчання, компетентнісний підхід, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток критичного мислення та креативності.

Ключові слова: інноваційний освітній процес, успішна життєдіяльність, компетентності, індивідуалізація навчання, критичне мислення, креативність.

Nelia Kinakh, Liudmyla Plakhotna, Liudmyla Lukash. Preparing Individuals for Successful Life by Designing an Innovative Educational Process.

The article considers the problem of preparing an individual for successful life in the conditions of a rapidly changing modern society. The relevance of constructing an innovative educational process aimed at the formation of key competencies necessary for achieving success in personal and professional life is substantiated. The main principles and directions of modernization of the educational process are determined, including: individualization of learning, a competency-based approach, the use of modern information and communication technologies, the development of critical thinking and creativity.

Keywords: innovative educational process, successful life, competencies, individualization of learning, critical thinking, creativity.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується динамічними змінами в усіх сферах життєдіяльності. Глобалізація, розвиток інформаційних технологій, зміна потреб ринку праці вимагають від особи здатності адаптуватися до нових умов, швидко навчатися та приймати ефективні рішення. Успіх у житті залежить не тільки від рівня знань, але й від сформованих компетентностей, таких як: уміння критично мислити, творчо підходити до вирішення проблем, ефективно спілкуватися та працювати в команді.

Традиційна система освіти часто не відповідає цим вимогам, тому виникає необхідність у конструюванні інноваційного освітнього процесу, який би забезпечував формування потрібних компетентностей для успішної життєдіяльності. Необхідність в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства, культури, технологій і освіти визначається низкою

обставин: соціально-економічні зміни у світі привели до необхідності повного оновлення системи освіти, методології і технології організації освітнього процесу в закладах різного типу; посилення гуманітаризації змісту освіти, безперервна зміна обсягу, складу та змісту навчальних дисциплін, введення нових предметів вимагають постійного пошуку організаційних форм, методик, технологій навчання; істотно зростає роль і авторитет педагогічного знання в освітньому середовищі; відбувається зміна ставлення вчителів до самого факту прийняття та застосування педагогічних нововведень.

В умовах жорсткої регламентації змісту освітнього процесу вчитель був обмежений не тільки в самостійному виборі програм, підручників, а й у використанні прийомів і способів педагогічної діяльності. Якщо раніше інноваційна діяльність зводилася в основному до використання рекомендованих зверху програм, то зараз вона

набуває все більш вибіркового дослідницького характеру [3].

Підготовка особи до успішної життєдіяльності в закладі загальної середньої освіти буде ефективною за умов використання відповідних технологій конструювання інноваційного освітнього процесу, врахування у змісті навчання ціннісних орієнтацій, суспільних та індивідуальних потреб учнів, а також за умови використання педагогічних технологій, які забезпечують формування ключових компетентностей, наскрізних умінь та навичок.

Аналіз досліджень та публікацій. Історико-порівняльний аналіз генезису теорії та практики інновацій у закладах загальної середньої освіти України, що представлений у працях О. Адаменко, І. Аносова, В. Землянської, О. Марущенка, О. Попової, Н. Сафонової та ін., дозволяє об'єктивно оцінити й використати в сучасних умовах досвід кращих вітчизняних інноваційних закладів освіти та педагогів-новаторів. У працях таких науковців, як О. Боднар, В. Бондаря, В. Василенко, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Л. Калініної, Л. Карамушки, О. Козлової, В. Маслової, О. Мармаза, В. Пикельної та ін. визначено сутність освітніх інновацій і їх класифікації, специфіку інноваційної діяльності, основи управління нею в системі освіти, а також сучасні принципи, функції, методи управління на ринкових основах та наукові засади розвитку системи освіти. Здійснені в роботах Г. Селевка, І. Дичківської, В. Паламарчук, О. Пехоти та ін. систематизація і класифікація інноваційного досвіду ЗЗСО сприяє широкому ознайомленню педагогів з освітніми інноваціями та усвідомленню їх вибору.

Мета статті полягає в конструюванні інноваційного освітнього процесу, спрямованого на формування ключових компетентностей, необхідних для досягнення успіху в особистісному та професійному житті.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку національної системи освіти визначається освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого й, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. Вхідження закладів освіти в ринкові відносини, створення нових типів закладів освіти, в тому числі недержавних, наочно показують реальну ситуацію їх розвитку і вдосконалення з метою досягнення конкурентоспроможності» [4].

Поняття «інновація» означає нововведення. Інновація як засіб і процес передбачає використання нового досвіду для удосконалення освітнього процесу. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення новацій у цілі, зміст, методи і форми навчання й виховання, організацію спільної діяльності

вчителя та учня. У розумінні суті інноваційних процесів в освіті лежать дві найважливіші проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно впливають на зміни у систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові або вдосконалені.

Сучасна українська освіта має бути спрямована на формування інтелектуального потенціалу нації, створення сприятливих умов для розвитку кожної особи й творчої самореалізації громадянина України. Згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – цілісна, всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя. Одна із провідних ідей концепції полягає у реформуванні освіти саме в напрямку її інноваційного характеру, спрямованого не стільки на передачу знань, скільки на опанування базовими компетентностями, що дозволяють далі – за необхідністю – здобувати знання самостійно.

Зміст процесу підготовки вчителя до інноваційної діяльності потребує вивчення етапів процесу, визначення, які з його частин мають внутрішню цілісність, а які – відносну самостійність; аналізу результатів досягнення проміжних цілей, які впливають на мету всього процесу; забезпечення зворотного зв'язку у визначенні ефективності підготовки вчителя до інноваційної діяльності.

Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. До того ж педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами виховання і навчання, співіснування різних педагогічних концепцій.

Інноваційний процес як складний феномен є поліструктурним. У його структурі виокремлюють два рівні: 1) предметно-технологічний мікрорівень, що поділяє нововведення на частини (стадії, етапи, цикли), аналізуючи його змістовий аспект; 2) макрорівень, на якому розглядають взаємодію окремих нововведень, визначають особливості їх поєднання, трансформацію тощо. У педагогічній інноватиці також сформувалася схема поділу інноваційного процесу на етапи, які охоплюють «життєвий цикл нововведення»:

1) зародження нової ідеї, виникнення нової концепції нововведення (старт), її втілення у певний об'єкт, матеріальний чи духовний проєкт-зразок;

2) реалізація нововведення у практичному застосуванні;

3) розповсюдження, дифузія інновації в нові галузі, освітні заклади;

4) насичення в конкретній галузі;

5) спад (криза, фініш);

6) іррадіація (латин. irradiare – сяяти, випромінювати) модернізації нововведення.

Наявність або відсутність останніх двох етапів залежить від інноваційного потенціалу освітнього закладу, який упроваджує конкретну новацію [2].

Інноваційні процеси в системі освіти покликани формувати якісно новий етап взаємодії та розвитку науково-педагогічної і педагогічної творчості, а також процесів застосування її результатів. Для нього є характерною тенденція до ліквідації розриву між процесами створення педагогічних новацій та процесами їх сприйняття, адекватного оцінювання, освоєння та застосування, а також до подолання суперечності між стихійністю цих процесів і можливістю й необхідністю свідомого управління ними.

Формуванню інноваційної культури вчителів сприяє ефективний інноваційний менеджмент у закладі освіти, що створює ситуацію загального сприяння інноватиці, запобігає й успішно долає консерватизм та опір інноваційним змінам. Управління сучасним закладом освіти повинно здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку. Щоб освітні зміни були успішними, сучасному керівникові закладу освіти необхідно мати чітку позицію щодо впровадження змін, далекоглядно сформулювати мету закладу, пояснити її усім учасникам освітнього процесу, викликати у педагогічних працівників готовність до змін та почуття партнерства, перетворити ці якості в організаційні завдання, структури і програми [1].

Прийняті на державному рівні нормативно-правові документи надали широку академічну, організаційну, фінансову автономію закладам освіти. В освітній галузі відбуваються ґрунтовні зміни, які окреслені завданнями реформування освітньої галузі у всіх її структурах і ланках. Ці зміни зумовлюють необхідність упровадження, застосування інноваційних освітніх продуктів, зокрема інноваційних технологій навчання та виховання, створення та забезпечення цифрового, безпечного, здорового освітнього середовища, дистанційного та змішаного навчання, здобуття якісної освіти у різних умовах проживання здобувачів освіти, що відповідають сучасним викликам розвитку громадянського суспільства в Україні.

У сучасній системі середньої загальної освіти мають місце інновації як практичного, так і теоретичного рівнів. Вони є показником активного розвитку та адаптації освіти до нових соціально-економічних умов, намаганням відповідати потребам і запитам суспільства, тобто і надалі ефективно реалізувати функції освіти. Кожен інноваційний процес пов'язаний із творчістю, креативністю особистості педагога, управлінця системою освіти, науковця чи всього педагогічного колективу. Інноваційні процеси в освіті повинні розповсюджуватися на всі її структурні елементи: в інновації змісту освіти; інновації в управлінні та організації освітнього процесу; інновації в діяльності педагогічних працівників та відносинах між ними і здобувачами освіти. Зазначене надає нам можливість стверджувати, що інновація – це основна форма розвитку сфери освіти, а управління процесом інновації, що включає створення умов для її відтворення, – це основний механізм, який визначає її якість та якість освіти в цілому.

Особливої актуальності інноваційні процеси набули в системі загальної середньої освіти, що зумовлено сучасними особливостями її розвитку: поєднанням реформ в освіті з активізацією інноваційного руху педагогів, створенням міжнародних інноваційних мереж, державних інфраструктур з координації інноваційних процесів та підтримки недержавних утворень. Інноваційна діяльність закладів загальної середньої освіти дозволила: утверджувати альтернативи у педагогічній практиці; змінювати стереотипи мислення вчителів та управлінців щодо професійної діяльності, нових цінностей і стратегій в освіті; розширювати мережу інформаційних джерел; утверджувати соціально-педагогічну роль ініціативи освітян.

Системні інноваційні зміни закладу освіти, що забезпечуватимуть доступність, якість, неперервність надання освітніх послуг і конкурентоспроможність закладів освіти відбуваються на основі принципів інноваційного розвитку.

Принцип випереджального розвитку передбачає необхідність прогнозування, проєктування й здійснення інноваційної освітньої діяльності. Перший крок – орієнтація інноваційного розвитку закладу освіти на підготовку випускників до життя у швидкозмінних умовах інтенсивного розвитку соціальних і економічних процесів, до нової якості життя, готовності до мобільності й конкурентної боротьби на ринку праці.

Принцип гуманізації передбачає: утвердження духовних цінностей як першооснови у визначенні змісту освіти, формування цілісної гармонійної картини світу; забезпечення сприятливих умов для розвитку здібностей та творчого потенціалу учня, забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату.

Принцип системності інноваційного розвитку вимагає забезпечення цілісності, узгодженості й взаємодії інноваційних змін компонентів педагогічної системи, зумовлених його інноваційним розвитком, врахування в процесі цього розвитку вимог до системи «заклад освіти – громада».

Принцип відкритості передбачає необхідність досягнення суспільної згоди, на основі якої місцева влада, громада, підприємці, громадські організації, професійне педагогічне співтовариство, учні та їхні батьки беруть на себе зобов'язання щодо спільного забезпечення інноваційних освітніх процесів. Досягнута згода дасть змогу побудувати конструктивні взаємовигідні стосунки всіх суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні необхідних інноваційних змін закладу освіти.

Принцип інноваційності освітнього простору передбачає відкритість загальної середньої освіти. Учень є основним суб'єктом і об'єктом проектування освітнього простору в межах закладу освіти, інноваційність якого детермінована багатомірністю взаємодій особистості з об'єктами середовища закладу, що неодмінно привносить в їхню діяльність нові можливості.

Принцип інноваційності освітнього процесу вимагає наявності в його суб'єктів чітких переконань і цілей щодо його оновлення, прагнення практичних системних інноваційних змін в освітньому процесі (цілі й завдання, зміст, технології, методи й організаційні форми, засоби, управління й оцінювання тощо).

Принцип діагностичності вимагає обов'язкового моніторингу ефективності інноваційного розвитку закладу освіти, його відповідності потребам і запитам учасників педагогічного процесу, громади, суспільним освітнім запитам.

Принцип інтеграції науки й освіти спрямовує вчених, наукові, науково-педагогічні школи та наукові установи на взаємодію закладу освіти для забезпечення інноваційного розвитку.

Концепція інноваційного освітнього процесу передбачає використання сучасних педагогічних технологій, методів навчання та форм організації освітньої діяльності, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх самостійності та відповідальності.

Основні напрями модернізації освітнього процесу:

1. Індивідуалізація навчання – врахування індивідуальних особливостей учнів, їх потреб та інтересів. Створення освітніх програм, які дозволяють кожному учневі досягати максимального успіху в навчанні.

2. Компетентнісний підхід – орієнтація на формування ключових компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності. Розвиток умінь застосовувати знання на практиці, вирішувати проблемні ситуації та адаптуватися до змін.

3. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій – інтеграція цифрових технологій в освітній процес, використання електронних навчальних матеріалів, онлайн-платформ та інструментів для співпраці.

4. Розвиток критичного мислення – формування вміння аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність та обґрунтовувати власну точку зору.

5. Розвиток креативності – заохочення учнів до творчості, пошуку нестандартних рішень та генерування нових ідей.

Конструювання інноваційного освітнього процесу має важливе практичне значення для підготовки особи до успішної життєдіяльності. Завдяки впровадженню сучасних педагогічних технологій та методів навчання учні отримують не тільки знання, але й необхідні компетентності для досягнення успіху в особистісному та професійному житті.

Конструювання інноваційного освітнього процесу – це комплексне та багатогранне завдання, яке потребує системного підходу та врахування багатьох факторів. Розглянемо детальніше основні аспекти цього процесу:

1. Визначення мети та завдань. Першим кроком у конструюванні інноваційного освітнього процесу є чітке визначення мети та завдань. Важливо відповісти на питання:

- Який результат ми хочемо отримати?
- Які компетентності мають бути сформовані в учнів?
- Які потреби суспільства та ринку праці ми враховуємо?

Відповіді на ці питання допоможуть сформулювати конкретні та вимірювані цілі, які стануть основою для подальшого проектування освітнього процесу.

2. Аналіз існуючого досвіду та трендів. Наступним кроком є аналіз існуючого досвіду та сучасних тенденцій у сфері освіти. Важливо вивчити:

- які інноваційні педагогічні технології та методи навчання вже існують;
- які моделі організації освітнього процесу є найбільш ефективними;
- які дослідження та розробки проводяться в галузі освіти.

Цей аналіз допоможе визначити найбільш перспективні напрями розвитку освітнього процесу та уникнути помилок, допущених іншими.

3. Розробка концепції інноваційного освітнього процесу. На основі визначених цілей та проведеного аналізу розробляється концепція інноваційного освітнього процесу. Вона має включати:

- Опис принципів, на яких ґрунтується освітній процес (наприклад, індивідуалізація, компетентнісний підхід, активне навчання).
- Визначення змісту навчання, який відповідає сучасним вимогам та потребам учнів.

– Обґрунтування вибору методів, форм та засобів навчання, які забезпечують досягнення поставлених цілей.

– Опис моделі організації освітнього процесу (наприклад, змішане навчання, проєктна діяльність, дистанційне навчання).

4. Проєктування освітнього процесу. На етапі проєктування розробляються конкретні навчальні програми, плани уроків, дидактичні матеріали та інструменти оцінювання. Важливо врахувати:

– Вікові особливості учнів та їх навчальні потреби.

– Рівень підготовки учнів та їх індивідуальні темпи навчання.

– Наявність необхідних ресурсів (наприклад, технічне забезпечення, навчальні матеріали, педагогічні кадри).

5. Впровадження та апробація. Розроблений інноваційний освітній процес упроваджується в навчальну практику та проходить апробацію. На цьому етапі важливо:

– забезпечити підтримку педагогів та школярів;

– зібрати дані про ефективність освітнього процесу та його вплив на результати навчання учнів;

– провести аналіз отриманих даних та внести необхідні корективи.

6. Оцінювання і вдосконалення. Після завершення апробації проводиться оцінювання ефективності інноваційного освітнього процесу. Важливо:

– оцінити досягнення учнями поставлених цілей навчання;

– виявити сильні та слабкі сторони освітнього процесу;

– розробити рекомендації щодо удосконалення та подальшого розвитку.

Конструювання інноваційного освітнього процесу – це безперервний процес, який потребує постійного моніторингу, аналізу та удосконалення. Лише за умови системного й науково обґрунтованого підходу можна створити освітній процес, який відповідає вимогам сучасності та забезпечує успішну життєдіяльність учнів.

Висновки. Проведене дослідження підкреслює ключову роль інноваційного освітнього процесу

в підготовці особи до успішної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства, що характеризується динамічними змінами та високою конкуренцією.

Тому, узагальнюючи ключові аспекти нашого дослідження, вважаємо, що: 1) сучасна система освіти потребує модернізації, оскільки традиційні методи та форми навчання часто не відповідають вимогам часу і потребам особистості у формуванні ключових компетентностей, необхідних для успіху; 2) конструювання інноваційного освітнього процесу є необхідним для забезпечення ефективної підготовки особи до успішної життєдіяльності. Цей процес передбачає системний підхід, врахування сучасних тенденцій та досягнень педагогічної науки, а також активне залучення до нього всіх учасників; 3) основними напрямками його модернізації є індивідуалізація навчання, компетентнісний підхід, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток критичного мислення та креативності; 4) ефективність інноваційного освітнього процесу залежить від багатьох факторів, серед яких – професіоналізм педагогів, їх готовність до використання інноваційних технологій і методів навчання, наявність необхідного матеріально-технічного забезпечення, а також підтримка з боку адміністрації та суспільства; 5) впровадження інновацій в освіті є складним та багатограним процесом, який потребує постійного моніторингу, аналізу, коригування. Важливою умовою успіху є забезпечення зворотного зв'язку з учнями й педагогами, а також урахування їх потреб та інтересів.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розробкою й апробацією конкретних моделей інноваційного освітнього процесу для різних рівнів освіти та спеціальностей, а також із вивченням впливу інновацій на якість освіти та успішність особистості в різних сферах життєдіяльності.

Практичне значення цього дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для розробки стратегій розвитку освіти, удосконалення навчальних планів та програм, а також для підготовки педагогів до роботи в умовах інноваційного освітнього середовища.

Використані джерела

1. Брик Р. С. Тенденції розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у контексті сучасних інноваційних процесів : наук., метод., інформ. зб. Тернопіл. обл. комунал. ін-ту післядиплом. пед. освіти. Тернопіль : ТОКІППО, 2021. № 24. С. 87–91.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. С. 304.

3. Драгунова В. В. Технологія реалізації моделі педагогічних умов упровадження інноваційного менеджменту в систему середньої освіти. *Наук. часопис нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 5. Пед. науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 60. Т. 1. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 140–144.

4. Її ж. Технологія реалізації моделі впровадження інноваційного менеджменту в систему середньої освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2019. № 2. Т. I. С. 24.

5. Rychen D. Education Conceptual Framework 2030: Key Competencies for 2030 (DeSeCo 2.0), OECD. URL: <http://www.oecd.org/education/2030-project/about/documents/E2030-CONCEPTUAL-FRAMEWORK-KEYCOMPETENCIES-FOR-2030.pdf>